

Voor ouders en
andere opvoeders
van kinderen van
5-9 jaar

Opvoed-
handreiking
Media

Driestar *onderwijsadvies*

Driestar educatief

Colofon

Deze handreiking is een uitgave van het lectoraat Nieuwe media in vorming en onderwijs en maakt onderdeel uit van een viertal handreikingen voor ouders rondom het mediawijs opvoeden van kinderen, tieners en adolescenten. Deze handreikingen zijn ook goed te gebruiken voor iedereen die werkt met jongeren, zoals aan docenten, hulpverleners, jeugdwerkleiders, catecheten.

In deze handreiking worden cijfers genoemd en gegevens gebruikt uit diverse onderzoeken naar het gedrag van kinderen of jongeren. Deze gegevens zijn niet normerend bedoeld. Ze zijn gegeven als achtergrond en hebben de intentie om inzicht te geven in de ontwikkelingen die jongeren (in Nederland) doormaken en de manier waarop nieuwe media in hun leefwereld gebruikelijk zijn.

Lectoraat Nieuwe media in vorming en onderwijs, Henriete van Dam

Driestar hogeschool, november 2016

Wijs met **media**?

Onze jongste kinderen Merith (9) en Jenthe (6) mogen een halfuur per dag voor ontspanning op de laptop. Of met elkaar een halfuur, of allebei een kwartier. Dat werkt in de praktijk heel fijn behalve dan dat de kinderen daarna nog uren met de oudere kinderen meekijken. Ik probeer dat wel tegen te houden, maar het lukt gewoon niet. De oudere kinderen doen games of kijken films en de meiden gaan er vanzelf naast zitten. Als ik hen weghaal bij het scherm ontstaat er veel stampij en daar heb ik ook niet altijd zin in.

Wijs met **media**!

Jonathan en Seth (allebei 8) zijn dikke vrienden. Ze zijn veel buiten en als het regent worden ze onze kleine ingenieurs: dan bouwen ze auto's en schepen van technisch Lego. Vandaag komen de jongens enthousiast binnen. "Ik weet allemaal filmpjes op YouTube en op Legosites met modellen van raceauto's en vrachtwagens", vertelt Seth opgetogen. "Mogen we die kijken, mam?" vraagt Jonathan smekend. Ik zie dat hij bang is voor een nee. Maar dit mediagebruik ik wil wel aanmoedigen. "Leuk, jongens!" reageer ik verrast. "Laten we afspreken dat jullie maximaal drie filmpjes kijken en dat jullie daarna aan het bouwen gaan aan de hand van een van de drie filmpjes", spreek ik met hen af.

Iedereen in de klas speelt Tanki Online, dus Rick wil dat ook. En Sarah kijkt ineens naar YouTube-filmpjes van Buurman en Buurman, want die kijkt buurmeisje Lara ook. Zodra kleuters uitgroeien tot echte schoolkinderen, zijn er steeds meer invloeden van buitenaf merkbaar in het gedrag van kinderen. Het loslaten van kinderen is eigenlijk heel in het klein al begonnen en de eerste gezinsdiscussies zijn een feit.

Als het gaat over de mediaopvoeding zijn de jaren van het schoolkind kansrijke jaren te noemen. Kinderen zijn ontvankelijk voor de attitudes in mediagebruik die ouders vanuit de Bijbel leren. De gewetensvorming van deze jaren is een basis voor het hele leven, al is daar op het moment zelf niet altijd veel van te zien. Schoolkinderen maken daarnaast een grote ontwikkeling door op sociaal-emotioneel gebied, waarbij vriendjes en vriendinnen steeds belangrijker worden in hun leven. Games met een digi-friend en samenwerkingsspellen spelen hierop in.

Mediaopvoeding

“Je kunt er niet meer omheen.” Die uitdrukking horen we regelmatig als het gaat over de smartphone, Minecraft, Facebook of Snapchat. Is het waar, kunnen we er niet omheen? Dat is maar de vraag.

Een van de belangrijkste taken van opvoeders en ambtsdragers is kinderen en jongeren de weg te wijzen en bij de hand te nemen. Die weg is de smalle weg, als het gaat om ons leven voor Gods aangezicht, zoals de Heere Jezus ons daartoe aanspoort in Mattheüs 7. Dat betekent ook een smalle weg als het gaat om allerlei keuzes in het dagelijks leven. We ontzeggen onszelf en onze kinderen wat schadelijk en gevaarlijk voor hen is. Gaat het om zaken die risico's met zich meebrengen, dan nemen we het zekere voor het onzekere en laten we ze links liggen. Dreigt er groot gevaar, dan blijven we zelfs ver uit de buurt. Dat doen we bij kleding, speelgoed, voedsel, reizen, hobby's – en dus ook bij media.

Maar er zit een andere kant aan. Het 'we kunnen er niet meer omheen' is ook een gevaarlijke uitdrukking. Er klinkt een verontschuldiging in door, alsof we die smartphone en nieuwe media gebruiken omdat het nu eenmaal niet anders kan. Maar zeggen we dat ook over al die andere dagelijkse dingen waar gevaren aan verbonden zijn of die discussies hebben opgeroepen? "Tja, ik ben met de auto hè. Je kunt tegenwoordig haast niet meer zonder." Of: "Sorry, ik ontkom er niet meer aan, ik gebruik nu ook e-mail."

Door in deze trant over media te praten, in ons gezin, op een verjaardag, vanaf de kansel of op de catechisatie, geven we kinderen en jongeren tussen de regels door een negatieve boodschap mee. Kennelijk zijn media een noodzakelijk kwaad, iets wat we liever zouden missen. Bovendien blijkt daaruit dat we als opvoeders ook zwichten voor groepsdruk. Welk signaal pikt een kind daaruit op? "O, dus m'n moeder moppert op mij omdat de dominee kritiek heeft op YouTube?" "En waarom zit pa zelf de hele tijd op z'n laptop?" Mediaopvoeding vraagt om gewetensvorming, maar verwarrende signalen werken daarbij averechts.

Bij mediaopvoeding past een heel andere grondhouding. Het lectoraat Nieuwe media in vorming en onderwijs heeft een model ontwikkeld dat uitgaat van pelgrimschap. Als christen gebruiken we media niet tegen wil en dank, maar omdat ze ons kunnen helpen op onze levensreis. Niet onbeperkt, maar matig, zodat ze ons niet afleiden of hinderen op die reis. Helpen ze ons niet en dwarsbomen ze die reis juist, dan moeten we ze links laten liggen.

Ons mediagebruik zal altijd tonen waar ons hart ligt: of dat toebehoort aan de satan of aan Koning Jezus. Mediagebruik is dus een zaak van het hart en daarmee biedt de mediaopvoeding van schoolkinderen gouden aangrijpingspunten om met kinderen te spreken over het meest wezenlijke van het leven: over geloof en bekering, over het dienen van God en over de tijdelijkheid van ons bestaan. We mogen mediaopvoeding daarom zien als een kans om onze kinderen toe te rusten om weerbaar te staan in een gebroken wereld. Een kans ook om onze kinderen voor te leven in hoe zij, juist via internet, elkaar kunnen helpen en iets voor een ander kunnen doen. Dat past heel mooi bij de leeftijdsfase van het schoolkind, waarin de sociaal-emotionele ontwikkeling een grote stap neemt en waarin kinderen steeds meer gericht raken op de ander, op hun naaste.

Pelgrim, dienaar, leerling en burger

In deze handreiking worden praktische tips over mediaopvoeding gegeven, gezien vanuit de specifieke ontwikkeling die schoolkinderen doormaken. Daarnaast benadrukt de handreiking het belang om vanaf jonge leeftijd in de opvoeding in alles te werken aan het meegeven van een christelijke levenshouding aan onze kinderen. Want deze levenshouding is bepalend voor de manier waarop het kind (later) zal handelen en nieuwe media zal gebruiken. Kinderen ontwikkelen deze levenshouding door steeds te kijken naar de manier waarop ouders, verzorgers, andere opvoeders en andere kinderen media gebruiken. Omdat het media-gebruik van deze personen kan verschillen is het gesprek over Bijbels mediagebruik een belangrijk onderdeel van de mediaopvoeding.

In het Media Attitude Model is de levenshouding van waaruit een christen media dient te gebruiken, omschreven aan de hand van vier metaforen. Dat zijn de metaforen van pelgrim, burger, leerling en dienaar. In ons hele mediagedrag zouden we moeten tonen dat we een pelgrim, burger, leerling en dienaar zijn, leert het model ons. De praktische uitwerking van deze houdingen zal in deze handreiking centraal staan. Een korte introductie:

Pelgrim

De pelgrim is de reiziger, die zich bewust is van een hoger levensdoel en van zijn reis naar de eeuwigheid. Daarom sleept hij geen onnodige ballast mee in zijn rugzak. De christelijke vorming begint al in de jongste kindertijd: kinderen leren gewoonten als Bijbellezen en gezinsgebeden kennen. Kinderen imiteren het gedrag van hun opvoeders. Zijn hun opvoeders ware pelgrims?

Burger

De pelgrim is ook burger. Tijdens zijn reis is hij medeverantwoordelijk voor de samenleving waar hij deel van uitmaakt. Hij heeft daarin een roeping, een opdracht. Hij moet bouwen en bewaren

en dat vereist studie, arbeid en oriëntatie op de wereld om hem heen. Kinderen moeten de wereld leren ontdekken door fysieke waarnemingen. De ontwikkeling van de zintuigen staat voorop en dit vraagt variatie in spel en bezigheden.

Leerling

De pelgrim is ook leerling. Die houding staat haaks op de prikkelcultuur van deze eeuw, die ons verleidt om altijd online te zijn en die ons daarbij voortdurend afleidt. De leerling verdiept zich, richt zijn aandacht volledig op één onderwerp of persoon en waardeert de woordcultuur. Het lezen van boekjes met jonge kinderen is belangrijker dan het samen gebruiken van de smartphone. En kinderen moeten leren om één ding tegelijk te doen en dit ook af te sluiten voordat ze aan een andere taak beginnen.

Dienaar

De pelgrim is ook dienaar. Hij is niet alléén op reis, maar voelt zich verbonden met anderen, cijfert zichzelf weg en bevordert het welzijn van die ander. Hij gebruikt media niet asociaal maar sociaal. Voor jonge kinderen betekent het dienaar zijn dat ze van jongs af aan worden gestimuleerd om oog te hebben voor de ander. Sociale interacties leren hen om rekening te houden met elkaar.

Het Media Attitude Model is ontwikkeld om opvoeders te helpen. Het bevat geen handreikingen voor het omgaan met Minecraft of Snapchat, maar boort een diepere laag aan: wie ben ik als opvoeder, wie ben ik als mediagebruiker en wat vraagt de Heere God van mij op mijn reis naar de eeuwigheid? Deze vragen staan aan de basis van de handvatten in deze opvoedingshandreiking. Maar het echte vertrekpunt is dat van de pelgrim, die als Christen in het boek van John Bunyan de stad Verderf wil verlaten en op reis is naar de Stad die fundamenten heeft. De vreeze des Heere is daarmee het beginsel van de mediawijsheid.

“Klinkt mooi, maar hoe maak ik het concreet voor mijn kind van 3?”

Een terechte vraag. Een basishouding is niet iets wat je 'doet', maar wat om doordenking vraagt. Om hierbij te helpen is het boekje 'Pelgrim in Medialand' uitgegeven waarin de vier facetten van de basishouding van een christen praktisch uitgewerkt worden (zie de leestips achter in deze handreiking).

Leestip!

Hoe ontwikkelt een schoolkind zich?

'Meisjes zijn gek' roept Marcus (7) hard over het schoolplein. Hoogst verantwoordigt fietsen Lieke en Deborah (beide 8) weg. 'Vroeger was Marcus mijn vriendje, maar nu speel ik niet meer met jongens', zegt Lieke boos. 'Zullen we paardenmanege gaan spelen vanmiddag? Dan leer ik aan jou hoe je de staart van onze pony moet kammen en hoe je het hok schoon houdt.' 'Leuk!' Roept Deborah. 'Ik kan al wel heel goed vlechten maar ik heb nog nooit de haren van een pony gedaan.'

In de leeftijd van 5 tot 9 jaar ontwikkelen kleuters zich tot echte schoolkinderen. Hun wereld wordt steeds groter; het kind ontwikkelt op alle terreinen nog volop. Langzaam gaat hij zich onafhankelijker opstellen ten opzichte van zijn opvoeders en houdt hij zich bezig met wie hij zelf is. Babyfoto's worden bekeken en persoonlijke schoolverhalen aan anderen verteld. Speelvoorkeuren en hobby's worden ontdekt. De persoonlijkheid van het kind is in deze leeftijdsfase duidelijk in wording. Tegelijk staat alles in deze fase in het teken van leren: het kind kan steeds meer.

Lichamelijk

Kinderen van deze leeftijden bevinden zich midden in een groeiperiode. Ze krijgen steeds meer controle over hun eigen lichaam. Het kind kan zijn evenwicht bewaren, ook met de ogen dicht of al hinkelend. De zijwieltjes worden van de fiets afgehaald en het kind gaat gerichter lichamelijke oefeningen uitvoeren. Meiden oefenen op de duikelstang en maken veel turnbewegingen. Jongens springen, klauteren en voetballen vooral. Ook de fijne motoriek wordt in deze leeftijdsfase steeds beter. Kinderen in de leeftijd van 5 tot 9 jaar kleuren, schilderen en knutselen veel; veelal heel gericht en met een vooraf opgesteld plan of doel.

Verstandelijk

Grote mijlpalen in de ontwikkeling van het jonge kind zijn het leren lezen, schrijven en rekenen. Het kind is rijp geworden om te leren: het kan zich langzaam steeds beter focussen op een taak, het gaat denken in patronen. Zo gaan ze leren dat elke

letter een bepaald uiterlijk heeft en dat er volgorde is in cijfers en hoeveelheden. Kinderen kunnen oorzaak en gevolg steeds beter begrijpen. Ze denken abstracter. Daardoor begrijpen ze ook dat fantasie en werkelijkheid van elkaar gescheiden zijn, dat fantasie 'plaatsvindt' in een denkwereld waarin je een rol kunt innemen. Kinderen raken daarnaast geïnteresseerd in informatieve boekjes over thema's die spelen in de wereld om hen heen. Door dit alles leren jonge kinderen veel op het talige gebied. De zinnen van schoolkinderen worden steeds langer, de woordenschat breidt zich dagelijks uit. Door het leren lezen en schrijven gaan kinderen zich ten slotte actief bezighouden met de regels van onze taal. Zij kunnen grammatica zelfstandig toepassen en gaan eenvoudige woordgrapjes begrijpen.

Sociaal-emotioneel

De sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen is erg belangrijk in de leeftijdsfase van 5 tot 9 jaar. Het kind krijgt steeds meer vriendjes, komt op allerlei plaatsen waar hij mensen ontmoet en krijgt zo sociale contacten. Daarmee hangt samen dat het kind vanaf het zesde jaar inlevingsvermogen ontwikkelt. In plaats van alleen nog egocentrisch te denken, beseffen kinderen dat anderen ook hun eigen gevoelens en wensen hebben. Om dat te leren gaan de kinderen door een fase van afwisselend ruzie, opkomen voor zichzelf, rekening houden met de ander, jaloeers zijn en behulpzaamheid tonen. Vooral rond het achtste jaar gaan kinderen zichzelf vergelijken met anderen buiten het gezin, om zo een goed zelfbeeld

te ontwikkelen. Meisjes schatten in dat ze beter zijn in springtouwen, maar minder goed in blokfluiten dan hun beste vriendinnetje. Jongens kijken naar elkaars voetbal-kunsten of gameprestaties.

Moreel

Hoe jong de kinderen ook zijn, inmiddels kennen ze de regels van de volwassen wereld. Ze kunnen zich nu verplaatsen in anderen en snappen daarom dat anderen goed gedrag van hen verlangen. Tussen 5 en 7 jaar zijn kinderen vooral gehoorzaam, omdat dit zo hoort en om straf te vermijden. De juf, de opvoeder en de politie zijn in hun ogen de personen die controleren of iedereen zich wel goed gedraagt. Buiten het zicht van deze personen overtreden kinderen echter nog de regels, omdat ze niet in staat zijn hun eigen gedrag goed te reguleren. In de leeftijdsfase van 6 tot 9 jaar verandert dit. De kinderen kunnen zichzelf beter beheersen, worden onafhankelijker en gaan vragen stellen bij de regels en het gezag van opvoeders. In deze fase ontwikkelen zij een sterk rechtvaardigheidsgevoel, waardoor ze willen ontvangen waar ze recht op hebben. Ook willen deze kinderen met gelijke munt betalen bij incidenten. Met hun opvoeders gaan ze onderhandelen over regels en langzaam vragen ze naar 'het waarom' achter regels. Jonge schoolkinderen tasten grenzen af en ontwikkelen zich op moreel vlak. Zij gaan plichten en verantwoordelijkheden herkennen en gezinsregels ook buiten het zicht van een ouder toepassen.

Wat doet een schoolkind met media?

Nora (6) zit naast haar moeder in de auto, op weg naar school. 'Mam, als we een leuke band krijgen dan weet ik wat we moeten doen', vertelt ze triomfantelijk. 'Dan pak je een moersleutel en een krik en kun je de band zo omhoog krikken. Maar je moet wel altijd een geel vestje aan, anders is het gevaarlijk.' Haar moeder kijkt verbaasd opzij. 'Hoe weet je dat allemaal?' Nora kijkt haar moeder stralend aan: 'Gewoon, van een filmpje wat ik gisteren op YouTube zag!'

Gebruik van algemene media

Het mediagebruik van basisschoolkinderen begint al voor zij zelf in het bezit zijn van media-apparatuur. Kinderen van vijf tot negen jaar blijken gemiddeld een halfuur per dag achter de pc, laptop of tablet van hun ouders te zitten. Vooral de smartphone lijkt een steeds grotere rol te spelen in het leven van jonge kinderen. In 2015 werd door kinderen van 5 tot 8 jaar een kwartier per dag aan de smartphone besteed. Onderzoek van een jaar later onder kinderen van 0 tot 6 jaar rapporteert een half uur 'smartphone-tijd' per dag. Hoewel deze cijfers slechts gemiddelden weergeven, beperkt het mediagebruik van kinderen zich duidelijk niet meer tot alleen de compu-

ter. De cijfers uit deze alinea zijn cijfers uit algemeen Nederlands onderzoek onder jonge schoolkinderen. Helaas zijn er geen precieze data bekend van christelijke kinderen. Het is de vraag in hoeverre zij al bezig zijn met de smartphone, maar op veel andere terreinen lijkt hun mediagebruik bijna niet af te wijken van Nederlandse kinderen in het algemeen.

Wat betreft de online activiteiten van basisschoolleerlingen besteden jongens en meisjes uit de onderbouw van de basisschool de meeste tijd aan online tekenspelletjes, educatieve spellen en filmpjes. Games hebben een enorme aantrekkingskracht op kinderen. Voor schoolkinderen is online gamen hetzelfde als offline spelen. Een belangrijk aspect dat zorgt voor de uitdaging in games is de herhaling die digitale spellen bieden: eindeloos kan het spel gespeeld worden. In een vertrouwde omgeving (vaak in de huiskamer) zijn de kinderen bezig met onverwachtse gebeurtenissen op het scherm. Ze ontdekken de regels van het spel en gaan de rivaliteit aan om van zichzelf of de computer te winnen.

Het mediagebruik van jonge schoolkinderen

Voorbeelden van games

- *Farming Simulator*
- *Bike racing*
- *Subway surfer*
- *Spelletjes via sites als spele.nl, speeleiland.nl, mijngame.nl*
- *Voor de meiden: een spelpop aankleden*
- *Voor de jongens: racen en schieten*

Voorbeelden van filmpjes

- *Brandweerman Sam*
- *Buurman en Buurman*
- *Joki en Jet*
- *Klokhuis*
- *Filmpjes met voetbalgoals*
- *Filmpjes met knutselideeën*
- *Filmpjes met challenges*

De filmpjes die schoolkinderen kijken worden vooral op streaming videosites als YouTube bekeken. Omdat kinderen in deze leeftijden steeds meer aandacht krijgen voor de wereld om hen heen, raken ze geïnteresseerd in simpele, informatieve filmpjes. Ook kinderprogramma's die experimentjes uitvoeren en verschijnselen in de wereld uitleggen worden door deze kinderen bekeken én begrepen.

Gebruik van sociale media

Kinderen in de leeftijd van 6 tot 9 jaar zetten sociale media langzaam in om met anderen te communiceren. Soms gaat dat via een e-mailaccount van een ouder of een Whatsapp-functie op de mobiel van een broer of zus. Andere schoolkinderen krijgen al een eigen e-mailaccount of smartphone van ouders. Het gebruik van sociale media dat het meest voorkomt onder schoolkinderen is het sturen van berichten naar elkaar in games. Dat wordt 'in-game chatten' genoemd. Dit gebeurt vaak in de eigen taal, maar soms ook in het Engels. Het gebruik van andere sociale media als Snapchat en Instagram wordt mondjesmaat door schoolkinderen gebruikt. Formeel is dat echter illegaal, omdat deze sociale mediasites de minimumleeftijd van dertien jaar hanteren.

Kennis over media

In de leeftijd van 6 tot 9 jaar neemt het mediagebruik van kinderen behoorlijk toe. Kinderen gaan voor het eerst bepaalde devices gebruiken of ontdekken voor het eerst online games, apps of sociale media. Wat moeten kinderen weten over de media en de gevolgen van hun mediagebruik om media goed te gebruiken?

- Leer jonge schoolkinderen wat internet precies is: internet is een andere wereld met allemaal sites die aan elkaar verbonden zijn, internet is een netwerk. Je kunt via blauwe weblinks doorklikken naar andere websites. Op websites vind je informatie, games, filmpjes, foto's en profielen. Je kunt via internet met elkaar praten, dat heet chatten, maar ook betalingen uitvoeren of samen gamen. Vertel kinderen dat internet een omgeving is die je met alle mensen deelt en dat je daarom jezelf netjes moet gedragen.
- Bespreek met kinderen dat de Bijbel en internet niet los staan van elkaar: ook op internet vraagt de Heere van ons dat we ons goed gedragen, ook onze games en filmpjes moeten we naast de Bijbel leggen om erover na te denken of ze goed zijn. Net als in de echte wereld is het belangrijk om aardig en eerlijk te zijn op internet. Een regel die bij het bepalen van games kan helpen is: niet breken maar bouwen!
- Doe kinderen voor hoe ze gebruik moeten maken van apps en internet. Leer basale vaardigheden aan als: een scherm in- en uitklappen, dubbele muisklik om een app te starten, zoeken via een zoekmachine, afsluiten via het kruisje. Kinderen moeten weten dat ze een privacy hebben, dat hun gegevens niet zomaar voor iedereen zichtbaar mogen zijn, omdat er dan verkeerde dingen

mee gedaan kunnen worden: je mailadres kan gebruikt worden voor spam, je telefoonnummer voor stalken. Noem woorden als privacy, spam en stalken ook letterlijk richting kinderen en leg uit wat ze betekenen.

- Leer kinderen dat er op internet betaalde websites, apps en games zijn. Wanneer op een tablet of smartphone een app wordt gedownload, zijn deze apps vaak gratis. De apps zijn echter zo ontworpen dat wanneer een kind bijvoorbeeld naar een ander level wil, het daarvoor moet betalen. Daarnaast hebben sommige apps een gratis trialversie, die omgezet wordt naar een betaalde versie na een proefperiode. Stel een wachtwoord in via de instellingen van de appstore, zodat een kind zonder het wachtwoord geen aankopen kan doen. Leer het kind om op het rode kruisje te klikken als de melding op het scherm verschijnt dat er een wachtwoord nodig is om te betalen. Benadruk dat ze er altijd een volwassene bijhalen als er een boodschap in het scherm verschijnt waarin een geldbedrag staat.
- Vertel kinderen dat ze niet klikken op advertenties die beloven dat je een (hoofd) prijs gewonnen hebt. Het zijn berichtjes die hen naar een foute website lokken of die een virus op de computer zetten, zodat de computer het niet goed meer doet.
- Leg aan kinderen uit wat een webcam is op de laptop. Bij een online gesprek is het mogelijk om de webcam te activeren en elkaar te zien. Vaak is dit erg leuk, vooral bij het bellen met familieleden of vrienden in het buitenland. Maar de webcam kan ook per ongeluk of door anderen met verkeerde bedoelingen worden aangezet en dit kan nare gevolgen hebben, zoals foto's van jou die op internet rondgaan.
- Leer kinderen dat mensen zich anders kunnen voordoen op internet. Als je in een spelletje chat met iemand anders, hoeft dat niet altijd een leeftijdsgenootje te zijn. Er kunnen mensen tussen zitten die zich voordoen als een kind, terwijl ze een volwassene zijn met een verkeerde bedoeling. Vertel dat kinderen er altijd een volwassene moeten bijhalen als er een onbekend iemand tegen hen begint te praten op internet.

Wat doet mediagebruik met schoolkinderen?

Opgetogen komt Michiel uit school. 'Mam, ik ga Tanki Online doen op de laptop, met de andere jongens van mijn klas. Die doen het ook thuis, dan kunnen we tegen elkaar spelen.' Michiel wil al doorrennen naar de laptop, maar zijn moeder houdt hem tegen. 'Wacht even, ik ken dat spelletje niet. Het klinkt als een spel waarin je moet vechten of schieten. Als dat zo is, gaan we er eerst vanavond met papa over praten.' Michiel stamppt met zijn voet op de grond. 'Dat kan niet vanavond pas, want alle jongens spelen het vanmiddag al. Het is echt niet gek, iedereen doet het!'

Positieve invloeden van mediagebruik

Lichamelijk en motorisch: Het spelen van games kan de oog-hand-coördinatie van kinderen stimuleren, alsook het ruimtelijk inzicht van schoolkinderen bevorderen.

Taalontwikkeling: Door het vele communicatieve internetgebruik van kinderen leren zij sociale omgangsvormen te gebruiken die passen op het web. Daarnaast doen kinderen via sociale media veel algemene kennis op en kunnen zij zich oriënteren op thema's die hen interesseren. Ten slotte communiceren jongeren soms in het Engels via sociale media of in games. Hierdoor kunnen ze Engelse taalvaardigheid opbouwen.

Verstandelijk: Spelenderwijs leren gebeurt door het mediagebruik van jonge schoolkinderen ook buiten de klas. Video- en computergames kunnen kinderen in de leeftijd

van 6 tot 9 jaar op allerlei gebieden veel bijbrengen. Van organisatiegames leer je regelen, van constructiespellen leer je logisch na te denken en van adventure games leer je raadsels en problemen op te lossen.

De meeste kinderen die naar groep drie gaan zijn leerrijp. Daarom kunnen ze ook leren van internetsites met foto's en teksten of van online filmpjes. Vooral van filmpjes over de natuur, over informatieve thema's of over experimenten leren kinderen veel. Ook zijn kinderen op internet druk met creatieve bezigheden zoals tekenen. Hierdoor doen zij virtuele ervaringen op en zo ontwikkelen kinderen al op jonge leeftijd competenties die op school niet expliciet op het programma staan.

Op veel basisscholen leren jonge kinderen om documenten en werkstukken te maken met Clouddiensten en programma's als PowerPoint. Soms wordt ook gestimuleerd om film- of fotomaterialen te gebruiken, al dan niet gemaakt met de smartphone. Spelenderwijs maken kinderen zich de technieken van foto- en videobewerking eigen. Dat is positief, omdat dit in hun verdere leven van pas kan komen.

Sociaal-emotioneel: Games en filmpjes bieden kinderen de mogelijkheid om iets 'met elkaar' te doen. Zo hebben kinderen sociale interacties als ze bedenken hoe het verhaal van het filmpje verder gaat en als ze tegen elkaar strijden om de meeste punten te behalen. Hierdoor oefenen kinderen op allerlei manieren met hun sociaal-emotionele vaardigheden. Games en filmpjes nodigen kinderen ook uit tot het naspelen van nieuwe situaties. Zo stimuleert het de fantasie van kinderen.

Negatieve invloeden van mediagebruik

Internet en de Bijbel: Meisjes in de leeftijd van 5 tot 9 spelen veel online games die iets te maken hebben met het aankleden of verzorgen van een online 'persoon'. Het is mooi dat kinderen creatief bezig kunnen zijn met kleuren en vormen, maar het is jammer dat de kinderen juist in deze games een levenshouding meekrijgen die haaks staat op wat de Bijbel leert. In de games staat het rijk en beroemd worden centraal, of wordt het aardse leven als het toppunt van geluk getoond. Omdat jonge meisjes nog niet het kritische vermogen hebben om hierover na te denken en omdat zij in een kritieke morele ontwikkelingsfase zitten, is deze blootstelling als negatief te benoemen.

In het verleden kwamen kinderen op jonge leeftijd vrijwel uitsluitend in aanraking met de normen, waarden en levensbeschouwing van de ouders en andere (religieuze) gezagsdragers. In veel gevallen verinnerlijkten de kinderen deze levensbeschouwing dan ook. Door internet is dit proces erg aan het veranderen. Op het web komt het kind in aanraking met

allerlei gedachtegoed en heel uiteenlopende visies. Opvoeders doen er goed aan om dit te beseffen en hun kinderen steeds weer de Bijbelse normen en waarden mee te geven: voor in de echte wereld én voor op internet.

Gewelddadige games: In de leeftijd van 5 tot 9 jaar maken de kinderen vooral kennis met online games en video's. Voor de jongens gaat het onder meer om gewelddadige games. Veel ouders vragen zich af of dit schadelijk is voor hun kind. Onderzoeken hiernaar lopen erg uiteen, aangezien het begrip 'schietspel' een ruim begrip is. Gaat het hierbij om een game waarin je met een zichtbaar pistool schiet naar een levensecht persoon, of betreft het iedere game waarbij je voorwerpen of personen moet schieten om punten te scoren?

Op de korte termijn blijkt geweld in games en films samen te hangen met gewelddadige gedachten, emoties, opgewondenheid, angst en agressie bij kinderen. Deze effecten worden herhaaldelijk gerapporteerd in onderzoeken bij jonge kinderen tot acht jaar, maar zijn onduidelijker bij oudere kinderen en als het gaat over de lange termijn. Uit veel onderzoeken klinkt echter het signaal dat geweld in games en films samenhangt met negatief gedrag bij jonge kinderen. Het is belangrijk dat ouders en opvoeders dit beseffen in het kiezen van games die hun kinderen mogen spelen.

Seksualiteit en cyberpesten: Als jonge kinderen vrij op internet rondstruinen, kunnen ze vanaf deze leeftijd al ongewild in aanraking komen met porno, grooming (het digitale kinderlokken) en cyberpesten. Ook is het belangrijk dat opvoeders waarschuwen voor het chatten met vreemden. Uit het grootschalige onderzoek EU-kids Online, dat in 2011 naar buiten kwam, bleek dat in de voorafgaande jaren 90.000 Nederlandse kinderen en jongeren (van 9 tot 16 jaar) persoonlijk afgesproken hadden met een onbekend persoon die ze via internet leerden kennen. Voor 7500 kinderen en jongeren had dit nare gevolgen. Dit toont hoe noodzakelijk het is dat ouders van kinderen van 7, 8 en 9 jaar al spreken met hun kind over het chatten met vreemden. Spreek af dat kinderen er altijd een ouder bijhalen als een vreemde hen benadert op internet of als ze in een game chatten met een onbekende medespeler. Neem als ouder de verantwoordelijkheid om te zorgen voor een veilige internetomgeving. Het aanbrengen van een filter en het inrichten van een eigen online spelomgeving voor het kind zijn daarbij eerste vereisten.

Grof taalgebruik: In de leeftijdsfase van het jonge kind zijn kinderen volop bezig om

grenzen te verkennen. Dat hoort bij hun morele ontwikkeling. Wat mag je wel en wat mag je niet doen, wat zijn de woorden die je niet mag zeggen? Zeker dit laatste hebben kinderen haarfijn door, maar ze experimenteren wel wat er gebeurt als zij vieze of foute woorden zeggen. Daarom zijn de kinderen in deze leeftijdsfase erg vatbaar voor grof taalgebruik dat ze via media te horen krijgen. Kinderen zullen de woorden overnemen en in verschillende situaties uitproberen. Dat wijst nog eens op hoe belangrijk het is dat ouders een geschikte mediaomgeving voor hun kinderen uitzoeken en creëren.

Begeleiden naar mediawijsheid

In de klas van Julianne (8) spelen alle meiden de game *Moviestarplanet*. In dit spel kiezen kinderen een 'moviestar' die ze kunnen aankleden en waarmee ze rondlopen in de wereld van de filmsterren. In het spel komt Julianne andere kinderen met hun poppetjes tegen. Vriendinnen, maar ook vreemden waarmee ze chat en deelneemt aan wedstrijden. Het aankleden van zo'n poppetje vond ik nogal onschuldig dus ik liet het maar begaan. Maar het enige wat Julianne nu nog doet als er een vriendinnetje komt spelen is 'catwalk lopen' en missverkiezingen naspelen.

Rol en functie van de opvoeder

Ook al worden kinderen in de leeftijd van 5 tot 9 jaar steeds zelfstandiger, de begeleiding van ouders blijft, ook in het mediagebruik, uiterst belangrijk. De kinderen zijn nog niet in staat om hun eigen gedrag te sturen, kritisch naar zichzelf te kijken en hun mediagebruik te controleren. Daarin ligt een grote rol voor opvoeders weggelegd. De opvoeders dienen daarbij te handelen vanuit hun eigen visie op mediagebruik. Sommige ouders zullen het gebruiken van media in deze leeftijdsfase steeds meer toelaten, andere ouders zullen het mediagebruik nog bewust beperken. Voor alle opvoeders is het echter van groot belang dat zij hun kinderen aan de hand meenemen om te leren wat wijs mediagebruik is. Dat kan door veel te spreken met het kind, dat kan door veel met het kind achter media te gaan. In dit deel van de opvoedingshandreiking wordt een overzicht gegeven van hoe opvoeders kinderen kunnen begeleiden naar de volwassenheid in mediawijsheid. Een introductie op de rol van de opvoeder: vervullen van eigen behoeften de maatstaf. Goede voorbeelden 'spreken'. Daar zijn jonge kinderen heel gevoelig en ontvankelijk voor. Hun kinderlijke eenvoud en vertrouwen kunnen beschamend zijn voor ons. Een aanzet om na te denken over de eigen rol als voorbeeldfiguur voor het jonge kind:

- Maak duidelijke afspraken met de kinderen over wat wel en wat niet gedaan wordt in het gezin. Duidelijkheid kan veel negatieve momenten voorkomen.
- Wees consequent in het toepassen en onderhouden van de afspraken.
- Geef het goede voorbeeld. Juist in deze leeftijdsfase ontwikkelen kinde-

ren hun rechtvaardigheidsgevoel. Daarom gaan ze er scherp op letten of hun opvoeders zichzelf wel aan de huisregels houden.

- Laat in alles positief sociaal gedrag zien. De sociale ontwikkeling van kinderen van 5 tot 9 jaar neemt een grote vlucht. Om dit te bekrachtigen is het belangrijk dat ouders het sociale voorbeeld geven: in hun mediagedrag én in het weggelgen van hun mediamiddelen als er familiemomenten zijn of als er visite is.
- Wees een voorbeeld in goed taalgebruik. Laten we filmpjes doorspelen waarin gevloekt wordt? Wat doen we met schuine taal die ons bereikt via de media?
- Bepaal hoeveel tijd het kind achter internet mag. Voor schoolkinderen kan deze mediatijd liggen op maximaal drie kwartier per dag, waarbij kinderen per media-moment niet langer dan twintig minuten achter elkaar intensief bezig zijn op internet.
- Toon interesse in de mediawereld van het kind. Weet welke spelletjes mooie educatieve doeleinden hebben, wees op de hoogte van mediaontwikkelingen in de samenleving. Dit kan eenvoudig door 'bij te lezen' op internet.

Gesprekstips

Spreken over regels: Regels en grenzen achterhaald? Helemaal niet. Juist in de leeftijd van 5 tot 9 jaar, als het kind cognitief nog niet voldoende ontwikkeld is om het eigen gedrag te sturen, is het van groot belang dat een volwassene het kind de weg wijst.

Spreken over visie op media: Al voordat kinderen 5 jaar zijn, moeten ouders doordacht hebben wat hun visie op mediagebruik is. Het is belangrijk om meteen vanaf het begin de mediaopvoeding vorm te geven vanuit deze visie. Als de kinderen 5 tot 9 jaar oud zijn, kunnen ouders hun regels expliciet stellen en daar ook een uitleg bij geven. Dit uitleggen past bij de morele ontwikkeling van 5- tot 9-jarigen, die op zoek gaan naar het waarom achter regels.

Spreken over de Bijbel en media: Het is belangrijk dat kinderen al jong beseffen dat de Bijbel ons ook handvatten geeft voor ons mediagebruik. De Tien Geboden zijn hierbij voor jonge kinderen heel concreet en begrijpelijk. Tegelijkertijd hebben kinderen volwassenen nodig om door te spreken over welke gevolgen het naleven van de Tien Geboden heeft voor je eigen mediagebruik.

Spreken over nieuwe games en filmpjes: Vertel kinderen dat ze iedere nieuwe game die ze willen spelen en elke nieuwe serie filmpjes die ze willen kijken eerst moeten bespreken en bekijken met een volwassene. Laat kinderen nooit zomaar zelf surfen op het web, want ze kunnen daarbij op verkeerde games of filmpjes stuiten.

Spreken over nare ervaring op internet: Bespreek met kinderen dat ze het altijd aan jou als

opvoeder vertellen als ze iets raars op internet hebben gezien of gelezen. Daar krijgen de kinderen geen straf voor maar daarover moet wel nagepraat worden.

Spreken over gevaren op internet: Het gesprek over de gevaren van internet moet geen gesprek zijn om het kind af te schrikken, maar om het kind te laten inzien dat de wereld van de media ook schaduwkanten heeft. Helaas kunnen mensen ook op internet roddelen, bedreigen en uitschelden: het cyberpesten. Ook kunnen er mensen met verkeerde bedoelingen op internet actief zijn, bijvoorbeeld digitale kinderlokkers ('grooming'). Pas ook op dat je niet zomaar aankopen doet in apps of games. Stel een wachtwoord in voor deze aankopen om te voorkomen dat kinderen zelf geld uit kunnen geven op internet. Zorg ervoor dat schoolkinderen niet zelf aan het surfen gaan, waarbij ze per ongeluk kunnen stuiten op obscene of gewelddadige teksten of beelden. Maak het kind duidelijk dat het altijd naar een opvoeder moet komen bij negatieve dingen op internet.

Spreken over positief internetgebruik: Wanneer kinderen digitaal actief en vaardig worden gaat dit vaak gepaard met een positieve ontwikkeling van de algemene kennis. Kinderen gaan onderwerpen opzoeken of filmpjes kijken over dingen die hen interesseren. Zo vergroten zij hun kennis van de wereld om hen heen. Bekrachtig dit gedrag en geef complimenten als kinderen via internet nieuwe kennis hebben opgedaan. Moedig het ook aan als kinderen internet gebruiken om buiten schooltijd verder te leren aan de lesstof van school. Denk dan bijvoorbeeld aan het thuis oefenen van sommen via een rekengame of het zelf lezen van digitale prentenboeken.

Spreken over privacy: Met oudere schoolkinderen (8 en 9 jaar) is het goed om te spreken over privacy online. Wat is dat en hoe bewaar je dat? Het weggeven van persoonlijke informatie wordt gezien als het meest voorkomende risico onder kinderen tijdens hun sociale mediagebruik.

Spreken over netiquette: Omdat kinderen al jong beginnen met het online communiceren is het van belang dat zij de omgangsvormen leren die op het web gelden: de zogenoemde netiquette. Spreek met schoolkinderen van 8 en 9 jaar over vragen als: hoe kun je online respectvol met de ander omgaan? Hoe typ je een nette e-mail? Waarin verschilt een WhatsApp-berichtje van een e-mail? Wat zijn emoticons? Gezien de sociale ontwikkeling van het kind is het belangrijk om offline en online omgangsvormen nu te behandelen, voordat het kind zelfstandig en buiten het zicht van ouders gebruik gaat maken van media.

Handelingstips

1. Ontwikkelen in de fysieke wereld: Kinderen in de leeftijd van 5 tot 9 jaar hebben veel speeltijd nodig om in de echte wereld te kunnen ontwikkelen. De tijd dat het kind bezig is met media, kan hiervoor niet gebruikt worden. De zogenoemde educatieve games hebben alleen een positief effect als een kind leerrijp is. Tegelijk is het belangrijk om te beseffen dat kinderen leven in een ver gedigitaliseerde maatschappij. Het kennismaken met media heeft voor schoolkinderen daarom ook een positieve kant.
2. Veilige speelomgeving: Kinderen in de leeftijd van 5 tot 9 jaar hebben de steun en sturing van hun ouders nog in grote mate nodig. Voor ouders is het daarom heel belangrijk om voor alles te zorgen voor een gefilterde en veilige mediaomgeving voor het kind. Dat kan door het kind een eigen gebruikersnaam te geven. Allerlei apps die veilig online 'spelen' mogelijk maken?
3. Samen online: Om het kind te begeleiden in de online wereld en om de grip te houden op de mediatijd van het kind, is het goed om als ouders letterlijk samen met het kind online te gaan. Neem de tijd om naast het kind te zitten en te praten over wat er online te zien is.
4. Niet zomaar surfen: Leer kinderen dat ze niet zomaar doorklikken naar andere weblinks, leer hen te blijven in de internetomgeving die jullie als ouders aan gewezen hebben. Bij doorklikken kan het zomaar gebeuren dat kinderen verdwalen op het web. Daarbij kunnen ze foto's zien of informatie lezen waar ze bang van worden, of beelden meekrijgen die obscene zijn. Blijf als opvoeder zo veel mogelijk in de ruimte waar het kind media gebruikt, om deze situaties te voorkomen.
5. Tijdsbeperking: Naast een veilige speelomgeving is het eveneens belangrijk dat er duidelijke tijdskaders aan de kinderen worden gesteld: hoelang mag je achter internet? Hiervoor zijn diverse tools ontwikkeld zoals Kliksafe Mobi of Screen Time, maar een eenvoudige kookwekker functioneert ook prima.
6. Sociaal zijn: Wanneer kinderen veel tijd doorbrengen met media, kan het zijn dat ze wel spreken met hun online vriendjes, maar in deze tijd leren ze niet om sociaal bezig te zijn met vrienden in de werkelijkheid. Juist op het sociale gebied ondergaan kinderen van 5 tot en met 9 jaar een grote ontwikkeling. Speel daarop in door allereerst sociale interacties in de echte wereld te stimuleren, maar daarnaast ook aandacht te geven aan de vraag: hoe ben je sociaal op internet?

Referenties

Brown, J.S. (2001). Learning in the digital age. *The Internet and the University: Forum 2001* (pp. 65-86). Washington DC: Forum.

Browne, K.D., & Hamilton-Giachritsis, C. (2005). The influence of violent media on children and adolescents: a public-health approach. *The Lancet*, 365(9460), 702-710.

De Vos-Van der Hoeven, T. (n.d.). *De morele ontwikkeling van kinderen*. Op 10 juni 2016 verkregen van www.opvoedadvies.nl/moreleontwikkeling.htm.

Bittanti, M., Herr-Stephenson, B., Horst, H., Ito, M., Lange, P.G., Pascoe, C.J., & Robinson, L. (2008). *Living and Learning with New Media: Summary of Findings from the Digital Youth Project*. Op 15 juni 2016 verkregen van: <http://digitalyouth.ischool.berkeley.edu/files/report/digitalyouth-TwoPageSummary.pdf>.

Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., & Ólafsson, K. (2011). *EU kids online: final report*. UK: Londen: EU Kids Online, London School of Economics & Political Science.

Mediawijzer.net (2014). *Iene Miene Media. Een onderzoek naar mediagebruik door kleine kinderen*. Hilversum: Mediawijzer.net.

Mediawijzer.net (2015). *Iene Miene Media. Een onderzoek naar mediagebruik door kleine kinderen van 1 t/m 8 jaar - hoofdresultaten*. Op 15 juni 2016 verkregen van: <http://www.media.wijzer.net/wp-content/uploads/Hoofdresultaten-Onderzoeksverslag-Iene-Miene-Media-2015.pdf>.

Mediawijzer.net (2016). *Iene Miene Media. Een onderzoek naar mediagebruik door kleine kinderen*. Hilversum: Mediawijzer.net.

Nederlands Jeugd Instituut (2015). *Media? Gewoon opvoeden! Toolbox Mediaopvoeding voor professionals. Factsheet mediagebruik 6- tot en met 8-jarigen*. Utrecht: NJI.

Nederlands Jeugd Instituut (2015). *Media? Gewoon opvoeden! Toolbox Mediaopvoeding voor professionals. Tipsheet mediagebruik 6- tot en met 8-jarigen*. Utrecht: NJI.

Prensky, M. (2006). Computer games and learning: digital game-based learning. In J. Raessens, J. Goldstein, & (eds), *Handbook of Computer Game Studies* (pp. 97-124). Cambridge: The MIT Press.

Profi-leren (n.d.). *Morele ontwikkeling en opvoeding*. Op 10 juni 2016 verkregen van www.profi-leren.nl/files/saw_dc67_morele_ontwikkeling.pdf.

Rathus, S. (2011). *Childhood and Adolescence; Voyages in Development* (4 ed.). Belmont: Wadsworth, Cengage Learning.

Ryu, D. (2013). Play to learn, learn to play: Language learning through gaming culture. *ReCALL*, 25(02), 286-301.

Scheuermann, L., & Taylor, G. (1997). Netiquette. *Internet Research*, 7(4), 269-273.

Sonck, N. & De Haan, J. (2011). *Kinderen en internetrisico's eu Kids Online onderzoek onder 9-16-jarige internetgebruikers in Nederland*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.

Sroufe, L.A., Egeland, B. R., Carlson, E.A. and Collins, W.A. (2005). *The Development of the Person. The Minnesota Study of Risk and Adaptation from Birth to Adulthood*. New York: Guilford Press.

Wagner, R. (2012). *Godwired: Religion, ritual and virtual reality*. Abingdon, Oxon: Routledge.

Meer lezen

Compennolle, T. (2015). *Ontketen je brein: hoe hyperconnectiviteit en multitasken je hersenen gijzen en hoe je eraan kunt ontsnappen*. Amsterdam: Lannoo-Meulenhoff.

De Bruijn, S.D., (2015). De sneltrein van de sociale media. *Kerkblad Hersteld Hervormde Kerk*, 14-15.

De Bruijn, S.D., (2015). Een noodrem voor de sociale media. *Kerkblad Hersteld Hervormde Kerk*, 14-15.

De Bruijn, S. D., & Van Dam, H. (2017). *Pelgrim in medialand*. Apeldoorn: Uitgeverij De Banier.

Fieret, W. (2015). *Vorming onder spanning. Refo-jongeren in de moderne cultuur. Lectoraat Werken aan de Opdracht*. Amersfoort: Hoornbeek.

Heuves, W. (2006). *Pubers, ontwikkeling en problemen*. Assen: Uitgeverij Van Gorcum.

Nederlands Jeugd Instituut (2015). *Media? Gewoon opvoeden! Toolbox Mediaopvoeding voor professionals*. Utrecht: NJI

Pardoën, J.A. (2012). *Focus! Over sociale media als grote afleider*. Amsterdam: SWP Uitgevers.

Pardoën, J.A., Pijpers, R., & Boeke, H. (2005). *Mijn kind online: hoe begeleid je je kind op internet*. Amsterdam: SWP Uitgevers.

Valkenburg, P. (2014). *Schermgaande jeugd: over jeugd en media*. Amsterdam: Prometheus.

Driestar *onderwijsadvies*

Driestar educatief

Burg. Jamessingel 2 Postbus 368 2800 AJ Gouda
T 0182-540333 info@driestar-onderwijsadvies.nl

www.driestar-onderwijsadvies.nl

Driestar onderwijsadvies adviseert en begeleidt scholen voor voortgezet en (speciaal) basisonderwijs, met inspirerend onderwijs en goede zorg als ideaal. Wij zijn een onderdeel van kenniscentrum Driestar educatief en werken nauw samen met Driestar hogeschool en Driestar managementadvies.